

Οι Τέχνες ως παιδαγωγικό εργαλείο για τη γνωστική, συναισθηματική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών

Δρ. Ειρήνη – Μαρία Τζιώγα
Φιλολόγος, M.A., M.Sc., Ph.D.

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

9 Πανελλήνιο Συνέδριο

Εκπαίδευση και Πολιτισμός στον 21ο αιώνα

13-14 Απριλίου
2024

Πλαίσιο αναφοράς του θέματος

Μία σύντομη αναδρομή στην Ιστορία των Τεχνών, δείχνει τη στενή σύνδεσή τους με την Εκπαίδευση σε βάθος αιώνων με την ιδιότητα του παιδαγωγικού μέσου για τη διάπλαση του «καλού καγαθού» πολίτη του αρχαίου κόσμου. Η σχέση αυτή, ασυστηματοποίητη μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα, αποκτά συστηματική μορφή στο πλαίσιο της θεσμοθέτησης του εκπαιδευτικού συστήματος τον 19^ο, για να συνεχίσει την πορεία της αδιάλειπτα μέχρι σήμερα εξελισσόμενη, μετασχηματιζόμενη και επαναπροσδιοριζόμενη σε αναφορά με το εκάστοτε ιστορικο-κοινωνικό της συγκείμενο, αλλά με τον ίδιο πάντα σκοπό: την ολόπλευρη και αρμονική ανάπτυξη των μαθητών και την προετοιμασία τους για την ομαλή ένταξή τους στον κόσμο τους ως μελλοντικών ολοκληρωμένων και ενεργών πολιτών.

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί – λειτουργικοί ορισμοί και θεωρητικές προσεγγίσεις

Προαπαιτούμενο για την εξέταση, την κατανόηση και την ερμηνεία της σχέσης «Εκπαίδευση» - «Τέχνες» συνιστά η εννοιολογική διασάφηση των δύο όρων και η πραγματολογική προσέγγιση των φαινομένων αναφοράς τους.

- ***Εκπαίδευση:*** Ο συγκεκριμένος όρος, που παραπέμπει ετυμολογικά στο αρχαιοελληνικό «εκπαιδεύω» –ανατρέφω από την παιδική ηλικία, μορφώνω, διαπαιδαγωγώ, αναφέρεται γενικά στην οργανωμένη από την πλευρά της Πολιτείας ή άλλου δημόσιου ή ιδιωτικού φορέα παροχή αγωγής και μάθησης σε παιδιά, εφήβους και νέους, με προοπτική την ικανοποίηση δύο στόχων. Αφενός, την ομαλή κοινωνικοποίησή τους μέσω της μετάδοσης κεντρικά επιλεγμένων γνώσεων και της εγχάραξης κοινωνικά προσδιορισμένων ιδεών, αξιών, ηθικών κανόνων και προτύπων συμπεριφοράς (Νούτσος, 1979; Apple, 1993). Αφετέρου, τη σύνολη ανάπτυξή τους με προοπτική τη διαμόρφωσή τους σε ολοκληρωμένα και χειραφετημένα κοινωνικά υποκείμενα –ικανά να συμμετέχουν ενεργά στο κοινωνικό γίγνεσθαι (Ξωχέλλης, 2018: 15; Πυργιωτάκης, 2000: 61).

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί – λειτουργικοί ορισμοί και θεωρητικές προσεγγίσεις

- Ιστορικά, η εκπαίδευση στην τυπική της μορφή, συνδέεται με την ισχυροποίηση, στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και στο πλαίσιο της ραγδαίας βιομηχανικής ανάπτυξης, των εθνικών κρατών και την επιτακτική ανάγκη να εξασφαλίσουν την ομογενοποίηση και τη συνοχή του σώματος των πολιτών τους, προκειμένου να αποκτήσουν ιδιαίτερη ταυτότητα ως διακριτές εθνοπολιτικές οντότητες (Balibar & Wallerstein, 1990: 129) και τα εχέγγυα για την αυτοδίκαια ένταξή τους στο υπό διαμόρφωση διακρατικό σύστημα. Προς τον σκοπό αυτό επιστράτευσαν την εκπαίδευση θεσμοθετώντας τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της και αναθέτοντάς της τον πολιτικό ρόλο να ασκήσει εθνική και πολιτική διαπαιδαγώγηση στους μαθητές, σύμφωνα με τη δημοκρατική αντίληψη της εποχής περί παροχής μαζικής παιδείας (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1991: 31).

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί – λειτουργικοί ορισμοί και θεωρητικές προσεγγίσεις

- Έκτοτε, η εκπαίδευση, ως θεσμός και κρατικός μηχανισμός κοινωνικοποίησης ταγμένος στην ικανοποίηση των αναγκών της κοινωνικής δομής στην οποία εντάσσεται και επιφορτισμένος με το καθήκον της πραγμάτωσης των στόχων, των επιδιώξεων και των προτεραιοτήτων τις οποίες θέτει σε διάφορες φάσεις της ιστορικής της εξέλιξης, αναλαμβάνει συγκεκριμένο πολιτικό ρόλο: τη διάπλαση εκείνων των πολιτών που έχει κάθε φορά ανάγκη μια κοινωνία για τη διασφάλιση της ισορροπίας, της σταθερότητας και της ομαλής λειτουργίας της και την εξασφάλιση της ανάπτυξης και της αναπαραγωγής της (Blackledge & Hunt 2000: 435).

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί – λειτουργικοί ορισμοί και θεωρητικές προσεγγίσεις

- Τέχνη: Στη βιβλιογραφία παρατηρείται απουσία ενός περιεκτικού, σαφώς περιγραμμένου και ομόφωνα αποδεκτού ορισμού του περιληπτικού όρου «Τέχνη», εξαιτίας, πρωτίστως, της ευρύτητας του σημασιολογικού του πεδίου, την οποία του προσδίδει η αναφορά του σε διαφορετικές έννοιες –στην ανθρώπινη δραστηριότητα για τη δημιουργία ενός καλλιτεχνικού έργου, στις απαραίτητες για την άσκησή της γνώσεις και εμπειρίες, αλλά και στο σύνολο των παραγόμενων δημιουργημάτων. Κυρίως, όμως, λόγω της ιστορικότητας και δυναμικής που διαθέτει ως πολιτισμικό προϊόν, το οποίο υπόκειται σε διαφορετικές εννοιολογήσεις και θεωρητικές προσεγγίσεις ανάλογα με το ιστορικο-κοινωνικό συγκείμενο στο οποίο εντάσσεται και σε συσχέτισμό με τις επικρατούσες καλλιτεχνικές τάσεις και την κυρίαρχη ιδεολογία σε μια δοσμένη συγκυρία (Weitz, 1962).

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί – λειτουργικοί ορισμοί και θεωρητικές προσεγγίσεις

- Τη δυσκολία εννοιολογικού προσδιορισμού του όρου επιτείνει το γεγονός ότι αναφέρεται σε μια έννοια-ομπρέλα, η οποία καλύπτει διαφορετικές κατηγορίες τεχνών (εικαστικές τέχνες, πλαστικές, γραφικές, διακοσμητικές, εφαρμοσμένες) με τα δικά της ειδοποιά χαρακτηριστικά, τους ιδιαίτερους στόχους και τις ξεχωριστές λειτουργίες της η καθεμιά. Εν γνώσει των παραπάνω, καταφεύγουμε σε έναν γενικό λειτουργικό ορισμό της Τέχνης, όπως παραδίδεται στη βιβλιογραφία. Σύμφωνα με αυτόν, συνιστά ενσυνείδητη έκφραση της ανθρώπινης δημιουργικότητας και φαντασίας, μια διανοητική διεργασία μέσω της οποίας ο καλλιτέχνης αποτυπώνει την αίσθηση του κόσμου του, την ψυχική κατάσταση, τα συναισθήματα, τις ιδέες ή τους οραματισμούς του σε ποικίλης μορφής έργα αισθητικά έργα (Hetzler, 1989; Μουρίκη, 2005).

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί – λειτουργικοί ορισμοί και θεωρητικές προσεγγίσεις

- Ωστόσο, οι Τέχνες δε συνιστούν απλά ενσαρκώσεις του «ωραίου», προορισμένες να προσφέρουν αισθητική απόλαυση και μόνον. Η θεώρησή τους υπό αυτή την οπτική παραγνωρίζει (αν δεν αγνοεί) την κοινωνικο-πολιτισμική τους διάσταση ως προϊόντων μιας κοινωνίας, την οποία αντικατοπτρίζουν, και ως κοινωνικών πράξεων, που συνδιαλλάσσονται μαζί της και της «απαντούν». Παράλληλα, υποβαθμίζει τη μορφωτική και «μορφοποιητική» τους αξία, η οποία απορρέει από τη δυνατότητά τους να παρέχουν στους αποδέκτες τους γνώσεις κι εμπειρίες, να καλλιεργούν σύνθετες και στέρεες βάσεις σκέψης (Eisner, 2002) και να συμβάλλουν στη συναισθηματική και την κοινωνική τους ανάπτυξη συνεισφέροντας στη δόμηση του εαυτού τους και στη διαμόρφωση της ζωής τους με θετικό πρόσημο για την κοινωνία της οποίας συνιστούν μέλη (Walton, 1990).

Παιδαγωγική αξιοποίηση των Τεχνών στο σχολείο

- **Σύντομη ιστορική αναδρομή:** Η αναγνώριση, ήδη από την αρχαιότητα, της πολύμορφης και πολυδιάστατης προσφοράς των Τεχνών τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και σε κοινωνικό, αποτέλεσε το κίνητρο, στη συγκυρία του τέλους του 19^{ου} αιώνα, για την οργανική ένταξή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα των πλέον αναπτυγμένων κρατών της Ευρώπης, και μάλιστα, της Αγγλίας (Κούβου, χ.χ.: 22). Η «ανακάλυψη», στη συνέχεια, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, και της πολιτικής λειτουργίας που μπορούν να ασκήσουν προς την κατεύθυνση δημιουργίας ενός νέου, ειρηνικού κόσμου, κατέστησε την παιδαγωγική αξιοποίησή τους αναγκαία. Το σύγχρονο, επιστημονικά και τεχνολογικά αναπτυγμένο, αλλά κοινωνικο-πολιτισμικά τελματωμένο και ηθικά υποβαθμισμένο περιβάλλον σε καθεστώς παγκοσμιοποίησης, την ανάγει σε επιτακτική αναγκαιότητα.

Τέχνες και ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Μια σχέση συμπόρευσης χωρίς ασυνέχειες

- Από τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα: «Γενέθλιο» της σχέσης ελληνικής εκπαίδευσης και τεχνών, αποτελεί το έτος 1834, οπότε εισάγεται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, με το Βασιλικό Διάταγμα Περί Δημοτικού Σχολείου (6/18 Φεβρουαρίου), η διδασκαλία της καλλιγραφίας, της ιχνογραφίας, της γραμμικής, της ζωγραφικής και της μουσικής στο πλαίσιο μιας παιδαγωγικής πρακτικής αξιοποίησής τους στοχευμένης στην ανάπτυξη δεξιοτήτων «χρήσιμων» για την επαγγελματική ζωή (Σολομών, 1992: 45). Έκτοτε και για έναν περίπου αιώνα, η διδακτική τους ευθυγραμμίζεται με ευρωπαϊκά διδακτικά μοντέλα, που, αν και αποκλίνουν, συχνά, από την ελληνική πραγματικότητα και δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της χώρας (Βάος, 2003: 244), ικανοποιούν την ανάγκη του νεότευκτου κράτους να «μεταφέρει» δυτικά πνευματικά προϊόντα στο εθνικό κέντρο προκειμένου να παρακολουθήσει τις ιστορικές εξελίξεις ως ισότιμο μέλος της κοινότητας των Δυτικοευρωπαϊκών κρατών (Κωτίδης, 1995: 20).

Τέχνες και ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Μια σχέση συμπόρευσης χωρίς ασυνέχειες

- Οδεύοντας προς τον 20ο αιώνα: Η παραπάνω διδακτική πρακτική αρχίζει να αναθεωρείται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα υπό την επίδραση των εξελίξεων στους χώρους της Ψυχολογίας –με την ανάπτυξη μιας νέας θεώρησης της «παιδικότητας», ως διακριτής αναπτυξιακής περιόδου με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ικανότητες και δεξιότητες (Richmond, 1970), και της Παιδαγωγικής, με την εμφάνιση της Προοδευτικής Εκπαίδευσης και την εγκαθίδρυση του Σχολείου Εργασίας (Κλεάνθους-Παπαδημητρίου, 1952). Στο νέο παιδαγωγικό περιβάλλον, η διδασκαλία των Τεχνών προσανατολίζεται στην προώθηση της καλλιτεχνικής αυτοέκφρασης και στην απελευθέρωση των εν δυνάμει δημιουργικών στοιχείων των μαθητών, με στόχο την ανάπτυξη του πνεύματος και τη δόμηση της προσωπικότητάς τους και προοπτική τη διαμόρφωσή τους σε αυτόνομα και χειραφετημένα κοινωνικά υποκείμενα.

Τέχνες και ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Μια σχέση συμπόρευσης χωρίς ασυνέχειες

- *Οι Τέχνες ως παιδαγωγικό μέσο κατά τον 20^ο αιώνα:* Με το Σχολείο Εργασίας αναδείχθηκε η παιδαγωγική σημασία των Τεχνών στην ωρίμανση και τη σύνολη ανάπτυξη των μαθητών και αναγνωρίστηκε η κοινωνική λειτουργικότητά τους. Συνεπεία τούτου, αναθεωρήθηκε η διδακτική τους και αναβαθμίστηκε η θέση τους στα Αναλυτικά Προγράμματα με την αύξηση των ωρών διδασκαλίας τους στο πλαίσιο ενός ιδιαίτερου, αυτόνομου και αυτοκαθοριζόμενου πεδίου αγωγής υπό τον όρο Αισθητική Αγωγή. Στο εξής και για όλον τον 20^ο αιώνα οι Τέχνες, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται τα Εικαστικά, η Μουσική και η Θεατρική Αγωγή, θα αξιοποιούνται ως αντικείμενο διδασκαλίας το οποίο παρέχει στον μαθητή γνώσεις κι εμπειρίες, τον φέρνει σ' επαφή με το ποιοτικά «ωραίο» και τον μαθαίνει να το αναγνωρίζει παντού και να το χρησιμοποιεί ως αξιολογικό κριτήριο της ζωής του, αναπτύσσει το πνεύμα, τις αισθήσεις, τις ευαισθησίες και τις δημιουργικές ικανότητές του, ικανοποιεί τις πρωταρχικές ανάγκες του και πλουτίζει τον ψυχικό και τον πνευματικό του κόσμο (Καλούρη-Αντωνοπούλου, 1999).

Τέχνες και ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Μια σχέση συμπόρευσης χωρίς ασυνέχειες

- Με την είσοδο στη νέα χιλιετία: Οι εξελίξεις στον χώρο των Επιστημών της Αγωγής και οι δραστικές μεταβολές σ' αυτόν της Τέχνης -τόσο σε επίπεδο παραγωγής καλλιτεχνικών έργων όσο και προσέγγισης αυτών- που συντελέστηκαν διεθνώς τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, σε συσχετισμό με τις σύγχρονες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αναγκαιότητες, επηρέασαν καθοριστικά το πεδίο της Αισθητικής Αγωγής ως στεγανά δομημένης γνωστικής περιοχής στα Αναλυτικά Προγράμματα. Η αξιοποίηση των Τεχνών ως αυτόνομων γνωστικών αντικειμένων, διακριτών από τα υπόλοιπα αλλά και μεταξύ τους ως προς τους προσανατολισμούς και τους στόχους, κρίθηκε ανεπαρκής για την ανάπτυξη του πολυδύναμου ρόλου τους στο σύγχρονο παιδαγωγικό και κοινωνικό συγκείμενο.

Τέχνες και ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Μια σχέση συμπόρευσης χωρίς ασυνέχειες

Σύγχρονες τάσεις παιδαγωγικής αξιοποίησης των Τεχνών: Υπό αυτό το πρίσμα και στο πλαίσιο «αναθέσμησης», στο κατώφλι της του 21^{ου} αιώνα, του εκπαιδευτικού συστήματος (Αλαχιώτης, 2002), στη βάση μιας κοινής ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής, οι Τέχνες επαναπροσδιορίζονται ως προς τα περιεχόμενα, τους στόχους και τους προσανατολισμούς τους και αναπροσαρμόζονται ως προς τη διδακτική τους. Ενταγμένες σ' ένα νέο θεσμικό πλαίσιο διδασκαλίας, που υπαγορεύεται από τη λογική του «Νέου Σχολείου του 21ου αιώνα», «στρατεύονται» στους στόχους του, να προετοιμάσουν «τον αυριανό πολίτη της αναδυόμενης Κοινωνίας της Γνώσης», ο οποίος θα έχει τις ιδιότητες του «υπεύθυνου, δημοκρατικού, ενεργού και σκεπτόμενου πολίτη» και τις ικανότητες «να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις αλλά και να αδράξει τις ευκαιρίες της νέας εποχής, μετασχηματίζοντας την κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα που τον περιβάλλει» (Αναστασιάδης, 2011: 5).

Τέχνες και ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Μια σχέση συμπόρευσης χωρίς ασυνέχειες

- Οι νέοι αυτοί προσανατολισμοί εκφράζουν την τάση επαναδιαπραγμάτευσης του χαρακτήρα των Τεχνών ως παιδαγωγικού μέσου, καθώς, χωρίς να παραγνωρίζουν τη συμβολή τους στην ανάπτυξη της αισθαντικότητας, τη δημιουργική έκφραση, την παροχή γνώσεων και αισθητικών εμπειριών και τον εμπλουτισμό του πνευματικού δυναμικού των μαθητών, δίνουν έμφαση στη χρήση τους ως εργαλείου μάθησης για την κοινωνικο-πολιτισμική ενδυνάμωσή τους. Υπό αυτή την έννοια, καλούνται να καλλιεργήσουν στους μαθητές «δεξιότητες ζωής»: την επικοινωνία, με την έννοια της κατανόησης και της αποδοχής του κάθε «άλλου», τη συνεννόηση και τη συνεργασία, τη γόνιμη σύνδεση με το παρελθόν με προοπτική τη διαμόρφωση ενός καλύτερου μέλλοντος, και την κοινωνική συνείδηση, για τη διασφάλιση της ευημερίας και της ανάπτυξης της κοινωνίας τους (Πρόγραμμα Σπουδών για τον Πολιτισμό και την Αισθητική Αγωγή: 2015: 1-2).

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο του 21^{ου} αιώνα»

Το νόημα της Τέχνης στις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις της: Σύμφωνα με τα νεώτερα επιστημονικά δεδομένα, τα έργα Τέχνης δεν συνιστούν απλά έργα αισθητικά άρτια, που συνεισφέρουν στη συναισθηματική ανάπτυξη και τη διεύρυνση των συγκινησιακών εμπειριών του παιδιού από την καθημερινή του ζωή. Αποτελούν, ταυτόχρονα, πολιτισμικούς τόπους αναπαραγωγής κοινωνικά προσδιορισμένων νοημάτων, αξιών, ιδεών και ποιοτήτων ή κριτικής αυτών και παραγωγής νέων, τα οποία μεταφέρουν μέσω συμβόλων (λειτουργώντας ως επικοινωνιακά μέσα) στους «δέκτες» των μηνυμάτων τους (Combrich, 1971). Αυτοί τα εισπράττουν, τα επαναανοηματοδοτούν και τα ερμηνεύουν ανάλογα με τις γνώσεις, τις εμπειρίες, τις απόψεις και τα αξιακά-ιδεολογικά τους συστήματα (Μουρίκη, 2005) και τα αποδέχονται ή τα απορρίπτουν μέσα από μια σύνθετη πνευματική διεργασία στοχαστικής και κριτικής αποτίμησης, σύγκρισης, ανακάλυψης και δημιουργικής ανασύνθεσής τους (Τριλιανός, 2009: 114-115).

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο του 21^{ου} αιώνα»

- Σ' αυτή τη βάση, η Τέχνη γίνεται αντιληπτή ως φαινόμενο πολύπτυχου και πολυδιάστατου χαρακτήρα. Σ' ένα πρώτο επίπεδο, ως αυτόνομο παιδαγωγικό «σύστημα» διαπαιδαγώγησης και εκπαίδευσης όλων όσων συμμετέχουν ενεργητικά είτε στη σπουδή και την ερμηνεία του είτε στη διδακτική του (Μαλαφάντης, 2019). Ως ενός συνόλου, δηλαδή, θεωριών και αντιλήψεων αναφορικά με το σχολείο, τη φιλοσοφία και την αποστολή του, τα αναλυτικά προγράμματα, τους ρόλους εκπαιδευτικών και μαθητών, τη διαχείριση της τάξης, τις μαθησιακές διαδικασίες και τη διδακτική των γνωστικών αντικειμένων, όλα σε σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης μεταξύ τους (Grossman, Wilson & Shulman, 1989: 23-36). Σ' ένα δεύτερο, ως κοινωνικό φαινόμενο, που συνδιαλέγεται και αναμετράται με την πραγματικότητά του, και ως πολιτισμική μαρτυρία, αλλά, ταυτόχρονα, και απόδειξη πολιτισμικού αναβαπτισμού (Μαλαφάντης, 2019).

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο του 21^{ου} αιώνα»

- Χάρη στον πολυσχιδή χαρακτήρα της, η Τέχνη ενέχει μεγάλη μορφωτική-κοινωνικοποιητική δύναμη και κοινωνική λειτουργικότητα, που απορρέουν από τα πολλαπλά οφέλη τα οποία προσφέρει στους μαθητές μέσα από την παροχή αισθητικών εμπειριών. Πιο συγκεκριμένα, πέραν της καλλιέργειας των συναισθημάτων, του γούστου και της αισθαντικότητάς τους, συνεισφέρει στη γνωστική τους ανάπτυξη κινητοποιώντας τη φαντασία, ενεργοποιώντας γνωστικές διεργασίες ανωτέρου επιπέδου και καλλιεργώντας σύνθετες μορφές σκέψης και νόησης (Eisner, 2002). Μέσα από τη διεύρυνση του πνευματικού τους ορίζοντα, τους κατευθύνει σε νέους τρόπους σκέψης και δράσης υπό το πρίσμα μιας εναλλακτικής προσέγγισης, κατανόησης, ερμηνείας και αξιολόγησης του κόσμου που τους περιβάλλει, η οποία τους καθιστά ικανούς να τον κατανοούν, να τον αξιολογούν, να τον διαχειρίζονται αποτελεσματικά ή/και να τον αναδημιουργούν με τους όρους των δικών τους νοημάτων (Fowler, 1996).

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο» του 21^{ου} αιώνα

- **Από τη θεωρητική προβληματική στην εκπαιδευτική πρακτική:** Η αναγνώριση -υπό την επίδραση των νέων επιστημολογικών δεδομένων- του πολυδύναμου παιδαγωγικού ρόλου των Τεχνών, σε συσχετισμό με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες διεθνοποιημένες κοινωνίες στη συγκυρία των αρχών του 21^{ου} αιώνα και τη θεσμική αποστολή της εκπαίδευσης να τις υποστηρίξει στην ικανοποίηση των αναγκών τους, προσανατόλισε τους υπεύθυνους χάραξης εκπαιδευτικών πολιτικών στην αξιοποίησή τους στο Νέο Σχολείο υπό νέους όρους και προοπτικές. Στο πλαίσιο αυτό, διαμορφώθηκε θεσμικά ένα εναλλακτικό μοντέλο Αισθητικής Αγωγής ενταγμένο στο πεδίο των Πολιτισμικών Σπουδών και προωθήθηκε ένα νέο επιστημολογικό «παράδειγμα» διδακτικής τους με σκοπό να αποκατασταθούν αυτές στις πραγματικές τους διαστάσεις, να αγγίξουν το ύψιστο όριο της δυναμικότητάς τους και να εξαντλήσουν τον ρόλο τους προς όφελος του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου (Μαλαφάντης & Καρέλα, 2012).

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο» του 21^{ου} αιώνα

- Το σύγχρονο παιδαγωγικό μοντέλο της Αισθητικής Αγωγής, κρατά αποστάσεις από το παραδοσιακό, το οποίο χαρακτήριζε η μονομέρεια των στόχων του –επικεντρωμένων στη διεύρυνση των αισθητικών εμπειριών, την εκδίπλωση συναισθημάτων και τη δημιουργική εκτόνωση. Έχει κοινωνικο-πολιτισμικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι προσανατολίζεται στην προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη και ολοκλήρωση των μαθητών με προοπτική την απόκτηση μιας βαθιάς γνώσης και στοχαστικής κατανόησης του εαυτού τους, του κόσμου τους και της θέσης τους σ' αυτόν, διαπνέεται από τις αρχές της Κριτικής Χειραφετητικής Παιδαγωγικής (Freire, 1970) και προσβλέπει στη διάπλαση του πολίτη που απαιτούν οι καιροί: του πολύπλευρα εγγράμματος ατόμου, που είναι εφοδιασμένο με τις βασικές δεξιότητες οι οποίες απαιτούνται για την επιτυχή ανταπόκρισή του στις *«σύγχρονες κοινωνικές, τεχνολογικές και οικονομικές αλλαγές και εξελίξεις»*.

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο» του 21^{ου} αιώνα

- *Εναλλακτικές στρατηγικές – «καλές πρακτικές» για την αξιοποίηση των Τεχνών:* Η αναθεώρηση της φιλοσοφικής βάσης και των παγιωμένων αρχών της Αισθητικής Αγωγής, συνεπέφερε δραστικές αλλαγές στη διδακτική τους, η οποία εμπλουτίστηκε με στοχευμένες δράσεις, εναλλακτικά προγράμματα, καινοτόμες στρατηγικές και «καλές» πρακτικές διδασκαλίας, που μεγιστοποιούν τη μορφωτική και κοινωνικο-πολιτισμική προσφορά τους. Βασικός άξονας στον οποίο αρθρώνονται οι νέες διδακτικές προτάσεις είναι η προσέγγιση των Τεχνών ως δημιουργικών ενασχολήσεων με αισθητικό χαρακτήρα και κοινωνική διάσταση και δράση και η αξιοποίησή τους τόσο ως αντικείμενου όσο και ως μέσου διδασκαλίας. Η συστηματική ένταξή τους στην Εκπαίδευση και η εκπαίδευση μέσω αυτών, αναμένεται να παράσχει στους μαθητές πολυεπίπεδη γνώση, επιστημονική και κοινωνική, να συμβάλλει στην αισθητική τους καλλιέργεια και να συνεισφέρει στη βελτίωση του σχολικού πολιτισμού στο πλαίσιο μιας αυθεντικής ανθρωπιστικής παιδείας

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο» του 21^{ου} αιώνα

- Η βασική στρατηγική αξιοποίησης των Τεχνών στο σχολείο, η οποία εφαρμόζεται τις τελευταίες δεκαετίες, έχει θεωρητική της βάση την αναγνώριση της Αισθητικής Αγωγής ως διαγώνιας δραστηριότητας που διαπερνά όλα τα μαθήματα (Ardouin, 2000), με την έννοια ότι τα καλλιτεχνικά έργα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ενταγμένα στο πλαίσιο διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων για την εξυπηρέτηση ενός ευρέως φάσματος παιδαγωγικών και κοινωνικο-πολιτικών στόχων: την καλλιέργεια του στοχασμού και των συναισθημάτων, την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων, την επικοινωνία ιδεών, αξιών και νοημάτων, την κατάκτηση της αυτογνωσίας, την κατανόηση της διαφορετικότητας, την πολιτειότητα.

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο» του 21^{ου} αιώνα

- Σ' αυτό το πλαίσιο, προωθείται η διασύνδεση των Τεχνών με άλλα διδακτικά αντικείμενα μέσω της ενσωμάτωσης και της προσαρμογής καλλιτεχνικών έργων σε διαφορετικές γνωστικές περιοχές στο πλαίσιο μιας ολιστικής μεθόδου διδασκαλίας βασισμένης στην ενεργή μάθηση και την ομαδοσυνεργατική παιδαγωγική τεχνική. Η ένταξη της Τέχνης σε διαφορετικούς τομείς μάθησης επιτυγχάνεται είτε μέσω μιας διαθεματικής προσέγγισης θεμελιωδών εννοιών τους ή της επεξεργασίας κοινών θεμάτων μέσω δράσεων βιωματικού και επικοινωνιακού χαρακτήρα «ανοιχτών» ως προς τις διαδικασίες, το περιεχόμενο και τον χρόνο ολοκλήρωσης. Οι παιδαγωγικές αυτές πρακτικές βελτιώνουν την εκπαιδευτική και μαθησιακή εμπειρία, προάγουν τις διεπιστημονικές συνδέσεις και καθιστούν τη μάθηση πιο ουσιαστική (Μέγα, 2011) ανοίγοντας τον δρόμο για τη διαμόρφωση του ενδυναμωμένου, υπεύθυνου και δημιουργικά συμμετέχοντα στα κοινωνικά τεκταινόμενα πολίτη του αύριο στη βάση των κοινωνικών επιταγών του σήμερα.

Οι Τέχνες στο «Νέο Σχολείο» του 21ου αιώνα

- Αυτόν τον σκοπό υπηρετούν και τα «Εργαστήρια Δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα», ένα καινοτόμο, ευέλικτο εκπαιδευτικό πλαίσιο ανοιχτών προγραμμάτων σπουδών διαφορετικών θεματικών κύκλων και ποικίλων μεθοδολογιών, ανάμεσα στις οποίες και η αξιοποίηση των Τεχνών, που από το έτος 2021-22 αποτελεί οργανική ενότητα των Αναλυτικών Προγραμμάτων. Πρόκειται για ένα νέο παιδαγωγικό «παράδειγμα» -απάντηση στο αίτημα της κοινωνίας για ένα σύγχρονο, δημοκρατικό, συμπεριληπτικό σχολείο- το οποίο αξιοποιεί τις Τέχνες ως μέσον προώθησης μιας βιωματικής διερευνητικής μάθησης για όλους τους μαθητές σύμφωνα με τις ιδιαίτερες δεξιότητες και δυνατότητές τους και με σεβασμό στο πολιτισμικό τους υπόβαθρο, τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις τους. Σ' αυτή τη βάση, οι Τέχνες συνεισφέρουν στον μετασχηματισμό του σχολείου σε κέντρο έρευνας, κοινότητα μάθησης και εργαστήριο διάπλασης του ενεργού πολίτη, ο οποίος έχει την ικανότητα και τη διάθεση να αντιμετωπίζει τις σύγχρονες προκλήσεις με γνώμονα όχι μόνον το ατομικό, αλλά και το κοινωνικό συμφέρον.

Αντί επιλόγου...

Ο πολύπλευρος και ουσιαστικός ρόλος των Τεχνών στην εκπαίδευση για την προσωπική και την κοινωνική ολοκλήρωση των μαθητών με θετικό πρόσημο στην ευημερία της ευρύτερης κοινωνίας και την ανάπτυξη του πολιτισμού, δεν αμφισβητείται. Ωστόσο, ουσιαστική «εκπαίδευση» -με την αυστηρή έννοια του όρου, ως μακροχρόνια διαδικασία παροχής γνώσεων, διαμόρφωσης στάσεων ζωής και διάπλασης του σύνολα αναπτυγμένου, ολοκληρωμένου και αυτοκαθοριζόμενου ατόμου- υφίσταται μόνον υπό την προϋπόθεση ότι η εκπαιδευτική διαδικασία γίνεται αντικείμενο επένδυσης, δέσμευσης και πάθους από την πλευρά των εκπαιδευτικών. Υπό αυτό το πρίσμα, τα θεσμικά μέτρα αποβαίνουν κενό γράμμα, εάν δεν ληφθεί πρόνοια από πλευράς Πολιτείας να δημιουργηθούν οι κατάλληλες δομές κατάρτισης και υποστήριξης του έργου τους μέσω συστηματικών επιμορφωτικών δράσεων που θα τους παράσχουν εξειδικευμένες γνώσεις για τη διαχείριση των Τεχνών ως μέσου μεγάλης παιδευτικής αξίας για την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών σε γνωστικό, ηθικό, συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλαχιώτης, Στ. (2002). Για ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 7, 7-18.
- Ardouin I. (2000). *Η Καλλιτεχνική Αγωγή στο Σχολείο* (μτφρ. Μ. Καρρά). Αθήνα: Νεφέλη.
- Αναστασιάδης Π. (2011). Εισαγωγικό Σημείωμα στο *Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης – Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό: Τόμος Α΄: Γενικό Μέρος*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Apple, M.W. (1993). *Εκπαίδευση κι Εξουσία* (μτφρ. Φ. Κοκαβέσης). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Balibar, E. & Wallerstein, Im. (1990). *Φυλή - Έθνος – Τάξη. Οι διαφορούμενες ταυτότητες* (μτφρ. Α. Ελεφάντης – Ελ Καλαφάτη). Αθήνα: Ο Πολίτης.
- Βάος, Α. (2003). Καλλιτεχνικά ρεύματα και καλλιτεχνική εκπαίδευση στην Ελλάδα. *Διαδρομές*, 12-13, 243-268.
- Blackledge, D. & Hunt, B. (2000). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης* (μτφρ. Μ. Δεληγιάννη). Αθήνα: Έκφραση.

Βιβλιογραφία

- Hezler, F.M. (1989). Ύλη και πνεύμα. Οι έσχατες πραγματικότητες της Τέχνης. *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, 6, 139-144.
- Καλούρη-Αντωνοπούλου, Ρ. (1999). *Αισθητική Αγωγή*. Αθήνα: Έλλην.
- Κλεάνθους-Παπαδημητρίου Μ. (1952). *Η Νέα Αγωγή, Θεωρία και μέθοδοι*. Αθήνα.
- Κούβου, Ου. (χ.χ.) Ιστορική Αναδρομή της διδακτικής της Τέχνης. Ανοιχτά Ακαδημαϊκά μαθήματα. ΕΚΠΑ, Τμήμα Νηπιαγωγών. <https://opencourses.uoa.gr/courses/ECD103/>
- Κωτίδης, Α. (1995). *Ελληνική Τέχνη. Ζωγραφική του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Μαλαφάντης Κ.Δ. & Καρέλα, Γ.Α. (2012). Για μια ποιοτική Εκπαίδευση: Οι Τέχνες στην Εκπαίδευση και η έννοια της διαφορετικότητας μέσα από την Τέχνη. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, *Η Ποιότητα στην Εκπαίδευση: Τάσεις και Προοπτικές*, (τ. Α'). Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α. – Π.Τ.Δ.Ε., 371-382.

Βιβλιογραφία

- Μαλαφάντης, Κ.Δ. (2019). Η τέχνη ως παιδαγωγικό σύστημα. Πρακτικά 4^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου «Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Σχολείο και Πολιτισμός». Αθήνα.
<https://www.scribd.com/document/657864530/19>
- Μέγα Γ. (2011). Η αξιοποίηση της αισθητικής εμπειρίας στην Εκπαίδευση. στο *Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης – Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό: Τόμος Α΄: Γενικό Μέρος*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 62-80.
- Μουρίκη, Α. (2005). *Μεταμορφώσεις της Αισθητικής*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Νούτσος, Χ. (1979). *Προγράμματα Μέσης Εκπαίδευσης και Κοινωνικός Έλεγχος*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ξωχέλλης, Π.Δ. (2018). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Θεμελιώδη προβλήματα της Παιδαγωγικής Επιστήμης*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
- *Πρόγραμμα Σπουδών για το "Νέο Σχολείο": Πολιτισμός -- Αισθητική Παιδεία για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση* (2015) (Υπεύθυνος πεδίου: Μένης Θεοδωρίδης). Αθήνα: Καρπός – Κέντρο Εκπαιδευτικών δράσεων και διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Βιβλιογραφία

- Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2000). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Richmond, P. G. (1970). *Εισαγωγή στον Πιαζέ* (επ. Γ. Μανιάτης - μτφρ. – πρόλογος, Α. Κάντας). Αθήνα: Υποδομή
- Σολομών, Ι. (1992). *Εξουσία και τάξη στο ελληνικό σχολείο. Μια τυπολογία των σχολικών χώρων και πρακτικών 1820-1900*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- Τριλιανός, Α. (2009). *Η Κριτική Σκέψη και η διδασκαλία της*. Αθήνα
- Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (1991). «*Τι είν' η πατρίδα μας;*». *Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ξενογλώσση

- Eisner, E.W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Heaven, London: Yale University Press.
- Fowler, Ch. (1996). *Strong Arts, Strong Schools*. New York: Oxford University Press.

Βιβλιογραφία

- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Herder and Herder.
- Gombrich, E. H. (1971). *L'art et l'illusion. Psychologie de la representation picturale*. (μτφρ. Guy Durant). Paris: Gallimard.
- Grossman, P. M., Wilson, S. M. & Shulman, L. S. (1989). Teachers of substance: Subject matter knowledge for teaching. Στο M. C. Reynolds (επιμ.), *Knowledge Base for the Beginning Teacher*. Oxford: Pergamon Press, 23-36.
- Walton, K.L. (1990). *Mimesis as Make-Believe. On the Foundations of the Representational Arts*. Cambridge – Mass.: Harvard University Press.
- Weitz, M. (1962). “The Role of Theory in Aesthetics” στο J. Margolis (ed.) *Philosophy looks at the Arts: Contemporary readings in aesthetics*. New York: Charles Scribner’s Sons.